

Ogrski Slovenci.

Spisal Anton Trstenjak.

I.
 Pobjdi z menoj, prijazni čitatelj, pokažem ti napol pozabljen kos naše Slovenije! Blizu Radgone prestopiva mejo, ki loči Cislitvansko od Ogrske. Tod, onkraj Mure, sva prišla med takozvane Prekmurce ali med ogrske Slovence. Glej, to so še pravi naši najbližji rojaki. Tako redkokdaj se jih spominjamo! In vendar so vredni našega večjega zanimanja. Kako krasna je ogrska Slovenija, kako zanimivo je njihovo narečje! Pomudiva se vsaj danes nekoliko dalje v duhu med njimi!

Na tej zapadni strani Ogrskega torej, v železni, zaladski in šomodski stolici, živi danes okoli 70.000 Slovencev. Odrngani od ostalih Slovencev, zemljepisno ločeni, od svojih gospodarjev pa tlačeni in narodno zatirani, životarijo samo in se opirajo samo na svojo pomoč. Nekaj jih je protestantov, a ogromna večina je katoliška, vendar žive v bratovski ljubezni med seboj, in nič ne kali domačega miru. Nadarjeno in pridno ljudstvo je to, ponekod še živi primitivno, in ker njih gospodarji skrbe samo za pomadjarjevanje in za širjenje madjarske državne ideje, zanemarjajo jih v gospodarskem oziru, radi tega so v občni civilizaciji zaostali za svojimi brati v Avstriji. Zanimivo je to, da so si ustvarili malo književnost, katera se črez meje njih bivališča ni razširila. Ostala je torej sama sebi in je služila tudi samo sebi. Dasi je ta književnost mala, vendar bodem poročal samo o prvih treh in o enem poznejših slovenskih pisateljih na Ogrskem in bodem podal majbno sliko o žalostnih razmerah slovenskega ljudstva, ki se potaplja in izgublja v madjarskem »orszagu«.

*

O Slovencih, prebivajočih na Ogrskem, pisalo se je malo, kakor da ne bi bilo nikogar, ki bi se zanje zanimal. Prvi se jih je spomnil Ivan pl. Csaplovics. (Croaten und Wenden in Ungarn. Pressburg 1829). Pavel Šafařík nam je podal kratek pregled njih književnosti. Ker so ti Slovenci potomci panonskih Slovencev, zanimal se je živo za njih jezik slavist Miklošič, kateri je uvel v svoje jezikoslovne

preiskave jezik ogrskih Slovencev, kolikor mu je bilo znanega zlasti iz Stevana Küzmicsa. To je vzbudilo pozornost našo, in Slovenci so se začeli vsaj zanimati za svoje prekmurske brate. Poleg drugih pisal je o njih največ Božidar Raič, ki je sam obiskal vsaj nekatere župnije. Jaz pa sem prehodil vse kraje, obiskal vse župnije, preiskal župne arhive in pobral vse knjige in stare listine, kolikor je še tega ostalo in se moglo dobiti.

V tem tesnem okviru navedem naj samo toliko, kolikor je neobhodno potrebno, da si pojasnimo odnošaje ogrskih Slovencev.

Avstrijski Slovenci so dejanski odtrgani od svojih rojakov na Ogrskem. Knjige družbe sv. Mohorja sicer romajo vsako leto tja preko Mure, ali tesno občevanje ž njimi je pretrgano. Vladni organi strogo nadzorujejo, da kdo ne prekorači Mure in da se ne pogovarja z nami. Pisatelja Marka Žižka, ki je rad in skrivaj zahajal na Štajersko k svojim prijateljem, proglasili so Madjari za panslavista. Očitali so mu, da nosi ruski katekizem v žepu, preganjali so ga, in je ubogi župnik radi tega moral mnogo pretrpeti. Ko sem sam hodil tam, godilo se mi je tako kakor nekdam Franu Kurelcu, samo da mene pandurji niso ujeli, ker sem se znal dobro skrivati in bežati, tako da sem še o pravem času preplaval Muro.

Ogrski Slovenci ali, kakor se sami zovejo, Slovenje (ne Slovene) so direktni potomci panonskih Slovencev. Živeli so tod pred prihodom Madjarov, imeli so večjo kulturo, in kako so blagodejno in obrazujoče vplivali na Madjare, vidimo iz premnogih besed, katere so iz slovenščine prešle v madjarščino. Štajerski Slovenci jih imenujejo, kakor sem že omenil, Prekmurce, ker prebivajo preko Mure. Zavedali se niso dolga stoletja svoje slovanske narodnosti. Ukoreninila se je med njimi misel, to je Madjari so jim vrinili in vcepili v glavo misel, katero je osobito krepko zagovarjal slovenski zgodovinar in neutrujeni pisatelj J o ž e f K o š i č, da so ti Slovenje vandalskega rodu; zato je pisal v svoji knjigi, da jo je obrnil »na vandalska vüsta«. Danes ne zagovarja te misli nikdo. Poprej so smatrali te Slovence celo za Madjare; zlasti Madjari so to radi trdili, da bi tako zakrili narodnostno sorodstvo in zvezo Prekmurcev z ostalimi Slovani. Do leta 1830. se je imenovala njih krajina »Vandalia« ali »Točak«. Z imenom »Točak« še zdaj označujejo Madjari prebivališče Slovencev. Ali duhovnik Bitnitz je dokazal v madjarskih novinah »Tudományos gyűjtemények« leta 1828., da ti Slovenje niso vandalskega pokolenja, nego da so Slovenje, slovanskega rodu, zajemajoč dokaze iz Šafařika. Njih neslovanski so-

sedje jih nazivajo Wende, Winde, ali sami Slovenje se tako ne nazivajo nikdar.

Ker ni bilo nikdar zanesljivih virov, zato se ni vedelo, koliko je teh Slovencev. Brachelli jih ima 44.862, Kolb 52.379, Fran Schmitt 55.000 in v Vojni Krajini 3.000, torej vkupe 58.000, Pleteršnik (Slovanstvo) okoli 55.000. Da drugih etnografov ne omenjam, jaz sem jih sam naštel čez 70.000, ne prištevajoč tistih, ki žive v čisto madjarskih župnijah. Razprostirajo se v 22 župnijah, izmed katerih je 18 župnij katoliških, a 4 protestantovske. Vidi se torej, da so ti Slovenje tudi cerkveno ločeni. Vseh protestantov je 17.000 duš, vsi ostali so katoličani. Malone po vseh vaseh pomešani so protestanti s katoličani in žive med seboj v slogi in miru božjem. Koder imajo protestanti predaleč do svoje cerkve, hodijo ob nedeljah in praznikih v katoliške cerkve molit se Bogu. Slovenske protestantovske župnije so: 1) Petrovci, 2) Križevci, 3) Bodonci, 4) Pucinci in 5) Hodoš (madjarska župnija). Katoliške pa so naslednje: 1) Cankova, 2) Sv. Helena, 3) Sv. Juri, 4) Gorénja Lendova, 5) Gorénji Seník, 6) Dolénji Seník, 7) Stevanovci, 8) Dolenjci, 9) Sv. Nédelja, 10) Sv. Benedek, 11) Sv. Sebastijan, 12) Martijanci, 13) Sobota, 14) Tišina, 15) Bogojina, 16) Turnišče, 17) Črenslovci, 18) Belatinci.

Kakor povsod smatrajo Nemci in Madjari Slované za »inferorno« pleme, tako tudi Prekmurce. Madjari tam pravijo, da Slovenje niso plemenit narod, nego samo Madjari. Svojo plemenitost dokazujejo tako-le: Jaz sem plemenit, pravi Madjar, zato se moj narod ne množi, ker plemenita stvar je redka; a Slovan se množi kakor vsaka navadna stvar.

Razlike med protestanti in katoličani ni nobene. Katoliškemu župniku pravijo »plebanuš«, a protestantskemu »farar«. Narod sam to dobro in fino razločuje. Protestante zovejo »luterance«, a katoličane »papince«. Vendar ti nazivi niso psovke. Značilno je to, da se papinci drugače pozdravljajo nego luteranci. Papinci imajo navado, da se pozdravljajo z besedami: »Hvalen bojdí Jezuš Kristuš«, a luteranci pa samo: »Dober srečen den jim Bog daj«. Dasi žive v nekaterih vaseh pomešani, vendar ne pozdravljajo nikogar drugače nego po svoje. Vsakomur je to kažipot, da ve, s kom govori.

Dolenji kraji so ravnina, gorenji pa hriboviti, radi tega so dolnji kraji rodovitnejši, a njih prebivalci imovitejši od Goričancev. To se opaža takoj na zunaj. Dolenjci imajo lepe hiše, zvečine zidane. Goričanci in Bohméci pa sami »cocajo« hiše, to je, delajo jih iz blata na jako primitiven način. Često ima hiša samo štiri stene, recimo

eno sobo, in v tej sobi, v tem prostoru žive skupaj okrog ognjišča ljudje, mož, žena in otroci ter krave in svinje. Dimnika seveda taka hiša nima. Okna so majhna, da se jedva iz hiše vidi. Beda, ki je tukaj doma, res ne more imeti značilnejšega bivališča.

Majhen zemljiški obseg je, na katerem prebivajo Prekmurci in obdelujejo polje. Ali malo polja, njiv in travnikov je njihova last. Kamor se obrneš, vidiš velika posestva, katerim so gospodarji ogrski velmožje Szapary, Szecheny, Sinai itd. V Avstriji se je rešil kmet kmečkih težav leta 1848. Na Ogrskem še ni rešen. Tu se nahajajo najobsežnejša posestva, da malokje tako. Kmetje se še do danes niso osvobodili, kar sem sam videl pri Šebaščanu in v Dodoncih, kjer še zdaj morajo vsako leto plačevati, da si rešijo posestva od svojih gospodov.

Posvetne gospode ali razumnikov ni med njimi. Edini duhovnik je še njih prijatelj, ki ž njimi čuti na tihem, ker glasno ne sme izražati svojega slovenskega prepričanja in mišljenja. Ako se pogovarja prijatelj s svojim somišljenikom, pogleda vselej, ali so vrata dobro zaprta, da bi nihče nič ne slišal. Tudi zaklepajo se vrata, ker človek, ki je količkaj naroden, ni nikoli varen. Šole ni nobene narodne, za slovensko stvar ne smeš nikogar oduševljevati, kake narodne veselice v probujo naroda se ne prirejajo; ljudstvo torej nima prilike, da bi se naobraževalo v svojem elementu. Edino v cerkvi še sliši besedo božjo v svojem jeziku. Žalostna majka takemu narodu!

Edino, česar imajo Prekmurci mnogo, so šole. Malokdje vidiš jih toliko, zlasti ne v takih krajih, za katere se sicer nihče ne briga. Ali te šole niso narodne. Kako je to mogoče? To je mogoče in naravno. Tu mora biti prav mnogo šol, mnogo več nego v madjarskih delih, ker parola se glasi, da je ogrske Slovence treba pomadjariti, iztrebiti, a to se doseza najuspešneje v šoli.

Učiteljstvo je madjarsko po mišljenju. Narodno vobče ne sme biti. To je tukaj absolutno nemogoče. Leta 1848.—1849. so imeli v šolah naše slovenske šolske knjige, ali od leta 1860. so morale naše knjige v peč, in zdaj skrbi društvo Sv. Štefana v Pešti za šolske knjige strogo v prekmurščini. Seveda vse z madjarskim pravopisom. Vlada sama postavlja šole, a učitelje jim pošilja iz Budimpešte, seveda tudi Madjare, kateri ne znajo niti besedice slovenski. In zdaj si pomislite, kako more tak učitelj učiti otroke! V prejšnjih časih so hodili učitelji v Sombotelj učiti se madjarščine. Vsak učitelj dobiva brezplačno iz Budimpešte novine: »Néptanitók Lapja«.

V Čakovcu (v Mejmurju, Medjimurju), kjer prebivajo sosodje Hrvati, osnovali so jim Madjari učiteljišče, katero je popolnoma madjarsko. Ti Slovenci ob Muri torej nimajo zavoda, na katerem naj bi se vršil pouk na slovenski podlagi. Drugam po ne morejo in ne smejo hoditi, in tako se ves naraščaj odgaja v madjarščini. Ni se torej čuditi, ako se je med naobražence tako močno vrinila madjarščina, da se le-ti med seboj najrajši pogovarjajo v madjarskem jeziku, zlasti tedaj, kadar govore o znanstvenih predmetih. Učitelji seveda pa morajo posebno gojiti madjarščino, ker za to dobivajo izredno plačilo.

Zlasti za dober uspeh v šoli prejemajo obilne nagrade od države in iz komitatskega zaklada. Učitelj, katerega učenci znajo samo čitati in pisati madjarski in da vsaj nekoliko umejo, kar čitajo, ter da zlagajo kratke stavke, dobiva do 200 goldinarjev nagrade. Čigar otroci pa že znajo pri izpitu, na katerem je navzočna šolska komisija, madjarski govoriti, ta dobiva nagrade do 300 goldinarjev. To izpodbuja učitelje, da se trudijo za madjarščino na vse pretege. Zla posledica pa je temu tudi ta, da se v šoli nič drugega ne poučuje, nego se nedolžnim otrokom ubija v glavo edino zveličevalna in osrečujoča madjarščina. Vendar radi tega ni še prešinil kmeta toliko potrebni madjarski duh, kajti odrasli ljudje kakor tudi nedoletni otroci pozdravljajo te le slovenski, madjarski nikdar, in le redkokdaj se čuje »kisthant vünčik«. Cerkev je edino zavetišče slovenskemu jeziku, in dokler bode cerkev smela biti slovenska, dotlej ne bode pomadjarjevanje rodilo zaželjenega sadu. Kmetje, to je navadni seljaki, s katerimi sem se jaz razgovarjal, bili so kaj veseli, da so mogli z menoj govoriti slovenski, ker tam posvetne gospode ne čujejo nikdar govoriti po slovenski, razen v uradu, ker kmet drugače ne zna. Bili so veseli, četudi, kakor n. pr. na severu Prekmurskega, v Stevanovcih niso vedeli, da tudi ob morju (jadranskem) prebivajo njih bratje. To se jim je zdelo neverjetno, ker so mislili, da je le še na Štajerskem nekoliko Slovencev, potem pa da je konec slovenskega sveta. Prav debelo pa so me gledali, ko sem jim pripovedoval, koliko milijonov je nas vseh skupaj. Malone niso mogli tega verjeti, vendar sem videl na njih obrazih, da se jim je to dobro zdelo.

Rad sem obiskaval učitelje, kajti od njih sem mnogo izvedel. Često sem doživel naslednje. Ali sem prišel k učitelju v petek ali svetek, ko je ravno poldan zvonilo, nisem zapazil, da bi se pripravljali obed. Na ognjišču ni nič gorelo. To mora biti res rajsko

življenje, kjer ni treba človeku jesti, ali če enkrat na dan je, pa ima zadosti! Pa res ni bilo obeda. Ker pa je učitelj hotel meni na vsak način postreči, dal mi je skuhati jajca; to je bilo neko nedeljo opoldne. Po obedu sem šel k cerkvi, ki je bila od šole le sto korakov daleč, in tu sem videl, da je množica naroda sedela okrog cerkve in gledala v zrak. Vprašal sem učitelja, kako je to, da ti ljudje tu sede in da niso odšli domov obedovat. Ali tudi ti-le nič ne obedujejo? Učitelj mi je rekel, da ti ljudje nimajo obeda, in ker jih doma ne čaka obed, rajši ostanejo pri cerkvi, da si prihranijo nepotrebno hojo, a na večer pa se vrnejo domov.

Tako sem obiskal nekega učitelja, kje, to ni glavna stvar. Mislim, da še živi. Ta mi je pokazal svojo knjižnico. Tu sem videl samo madjarske knjige. Zvečer me je dal spat v podučiteljevo sobo, kjer je tudi bila knjižnica, mislim, da podučiteljeva. In tukaj sem našel v knjižnici same madjarske zemljevide, Jokajeve romane, ali tudi Močnikovo nemško računico. Samo ena zelo debela knjiga je bila slovenska, namreč »Nebeška hrana«, katero je spisal Fr. Kosar. Na tej knjigi je bil podpisan s črnilom »Gaber Ferentz v Serdici«. Vidi se torej, da je to knjigo kmet Fran Gaber posodil učitelju. Učitelj ne sme imeti v svoji knjižnici ni ene slovenske knjige. Kar mu je dovoljeno, to je bore malo. V slovenskem jeziku sme učitelj imeti le molitve, ki jih potrebuje pri pogrebu, in te molitve so pisane, a ne tiskane; sme pa še imeti vse drugo, kar potrebuje kot kantor.

Omenil sem že, da država ne skrbi nikjer toliko za šole kakor ravno tod, koder prebivajo Slovenci. Nikjer se država ne briga tako malo za izboljšanje gospodarskih razmer kakor ravno tam, kjer prebivajo Slovenci. Tudi nikjer šol toli skrbno in strogo ne nadzoruje kakor tukaj v slovenskem predelu. V teh šolah ne sme biti ni ene učne knjige slovenske, nego vse poprek mora biti madjarsko. Učenci se uče čitati in pisati samo madjarski. Ali se kaj nauče, to je postranska stvar; glavna stvar je, da se uče madjarski. Ko je učitelj Žlebič v Soboti učil in vadil Nemce nemški peti, moral je plačati globe 60 goldinarjev!

Že s tem, mislim, da je čaša grenkosti polna. Gorje njemu, ki mora še dalje iz nje piti! Ta sličica naj nam predočuje žalostno in obupno stanje naših bratov onkraj Mure. Mi vidimo, in boli nas, ko moramo gledati, kako se Slovan zatira, in kako je izgubil svojo staro pravdo pod zlato krono Sv. Štefana. Ali vsaka sila do vremena.

(Konec prihodnjič.)

Ogrski Slovenci.

Spisal Anton Trstenjak.

(Dalje.)

II.

Ogrskoslovenskih književnikov ni mnogo. Malo vemo o njih življenju, zlasti o prvih pisateljih vemo samo to, kaj so pisali. Nihče izmed nas se ni brigal zanje, kakor se sploh premalo zanimamo za svoje brate, ki prebivajo v drugi vasi. Kar sem še mogel izvedeti in najti, to sem si skrbno zapisaval, in tu podajem življenje in delovanje le nekaterih ogrskoslovenskih književnikov, da vidimo, kaj je vplivalo na postanek in daljnji razvoj njih književnosti, in da spoznamo potrebe, iz katerih so postala književna dela. Prekmursko ozemlje je majhno, na katerem še danes ni tiskarnice. Knjige so se torej morale spočetka tiskati v tujini, a danes v oddaljenejših madjarskih mestih. To so neugodne razmere, katere ovirajo živejšo razvijanje in gibanje književnosti. Kakor šola, tako je tiskarnica največja razširjevateljica prosvete in napredka. V tiskarnici pa se morajo poleg molitvenikov tiskati tudi druge posvetne knjige, katere pospešujejo občno narodno naobrazbo. Teh pa je malo na Prekmurskem. Edino knjige »Družbe sv. Mohorja«, katerih se malo čita, skrbe danes za splošno naobrazbo.

Slovenska književnost na Ogrskem je nabožne vsebine. Pisatelji so bili duhovniki, a ti so skrbeli za svoje potrebe. Sčasoma se je to predrugačilo, in književnost se je razširila na razne stroke. Jožef Košič je že pisal znanstvene in ukovite knjige, a Imre Agustič je bil prvi, in kakor razmere kažejo, tudi zadnji žurnalist onkraj Mure. Začel je leta 1875. izdajati v Budim-Pešti list »Priatelj«, spočetka v madjarskem, pozneje pa v slovenskem pravopisu, ker se je uveril, da se ogrski Slovenci morajo v knjigi združiti z ostalimi Slovenci. Umrli je leta 1879., a slovenska stvar na Ogrskem je danes še na slabšem.

Protestantski duhovniki so pisali za svoje ovce, ustanovili so si torej svojo književnost; a katoliški duhovniki so pisali knjige za svoje župljane, ustanovili so si tudi svojo posebno književnost. Vendar raditega ne delimo njih književnosti na dvoje, ker književnosti ne ločimo po veri, nego po jeziku.

Najstarejši pisмени spomenik v prekmurskem narečju je neka kupna pogodba iz 17. stoletja, katero sem našel v župnem arhivu v Martijancih. Martijanski župnik mi jo je podaril. To kupno pismo je jezikovno jako zanimivo, in o priliki ga priobčim.

Književno delovanje Slovencev na Ogrskem se pričinja leta 1715., torej s početkom 18. stoletja, ne pa, kakor se navadno trdi in piše, v početku 17. stoletja. Leta 1715. je prišel na svetlo prvi katekizem za Slovence, in sicer v Halli, torej na Nemškem, kjer so se tiskale sploh prve slovenske knjige. Kakor pri nas stanovi, tako so bili ogrski plemenitaši goreči pristaši protestantovstva. V župnih knjigah v Gornji Lendavi se čita še dandanes, kako je grof Szécsy bil vnet protestant in kako je neusmiljeno preganjal katoliške duhovnike. Vsi njegovi podložniki na »Goričkem« so postali protestantje. Protestantovska doba na Kranjskem se pričinja z letom 1550.; torej za 165 let pozneje so se vzbudili in oglasili ogrski Slovenci. Trubar torej ni mogel vedeti za Števana Küzmicso, a da je Küzmic bil dobro poučen o književnem delovanju Trubarjevem, to bodem dokazal in tako dognal stvar, katera dosihdob ni bila jasna in znana. Küzmic je vendar krenil svojo pot; ni se naslanjal na Trubarja. A da je to storil, na to so ga prisilile tesne okolnosti, v katerih se je nahajal z majhnim številom svojih vernih ovčic.

*

I. Franc Temlin je prvi izmed slovenskih pisateljev na Ogrskem. O njem vemo malo. Šafařík piše, da je Franc Temlin »z Krajne z Le'zenya«, was ich wegen der unsicheren Schreibart nicht zu bestimmen weiss.« Mi si to lahko razjasnimo. Krajina je vas blizu Cankove v tišinski župniji, a beseda »z Le'zenya« pomenja »rodom«. O njem ne vemo ničesar več. Znan nam je samo naslov njegovega katekizma, izdanega v Halli leta 1715.

Števan Küzmic omenja Temlina v predgovoru svoje knjige: »Vöre krsztsánszke krátki návuk . . . v Halli 1754.« ter navaja vzrok, zakaj je sam spisal novo knjižico. In sicer je spisal novo knjižico zato, ker so že pošle prejšnje knjige, katere sta spisala »Ferencz Temlin i Vanecsaj Miháo.« V opomnji pod črto navaja namreč Števan Küzmic, da je bil Franc Temlin »Zkrájne zle'zenyá. Od toga je vö dáni zvogrszkoga györszki Katekzmus stámpani v Halli 1715. káksiva szem jasz li dvá moje dní vido.« Števan Küzmic je torej dva primerka Temlinovega katekizma videl. Iz tega pa, kar nam po-

roča Kűzmics, sklepamo, da je bil Franc Temlin protestantski Slovenec, in da je prvi prekmurski pisatelj bil protestant.

*

II. Miháo Szever z Vaneča. Tudi o tem pisatelju vemo toliko, kar nam je zapisal Števan Kűzmics v svoji knjigi »Vöre krsztsánszke krátki návuk.« V predgovoru tega katekizma piše Kűzmics njegovo ime »Vanecsaj Miháo, nácsi: Szever Mihao Zvanecsa. Tè je znémškoga preobrno Réd Zvelicsánsztva i escse nikaj vecs znisterimi molitvami i peszmami, med sterimi szo vnouge nasse v Halli 1747.«

Iz teh besed Kűzmicsevih se vidi, da se je rodil Mihao Szever, ali kakor se je pisal sam po madjarski Vanecsaj Mihály, v Vaneči, občini župnije pečarovske v Železni stolici in da je za Temlinom drugi slovenski pisatelj, ki je prevedel katekizem iz nemškega jezika. Iz opomnje Kűzmicseve vidimo nadalje, da je Szever spisal »nekateré molitve in pesmi«, in ker pravi Kűzmics, »med sterimi so vnouge nasse«, namreč molitve in pesmi, smemo izvajati z tega, da je bil Miháo Szever katoliški duhovnik, ki je med svoje molitve in pesmi uvrstil tudi tiste, katere so imeli protestantje, sicer ne bi Števan Kűzmics mogel poudarjati, da je Szever »naše« molitve in pesmi med svoje uvrstil. Pavel Šafařík poroča, da je eden iztis Szeverjeve knjige imel profesor Supan v Ljubljani. Evo naslova, kakor ga je zapisal Šafařík: »Réd Zvelicsánsztva, pouleg ednoga znamenűvanya toga na poglavitejšega recsenya jedro szvétoga pizma, vu sterom sze vöre najvéksi Artikulusi grűntani jeszo, rávno i tak nistere krátke Molitve i Peszmi etc. Stampano v Halli Saxonszkoj v leti 1747. 12°. str. 96.«

*

III. Števan Kűzmics. Tudi o njegovem življenju ne vemo ničesar. Vemo namreč samo to, da je bil župnik v Šurdu, v šomodski stolici, torej v čisto madjarski pokrajini. V Šurdu se je namreč naselilo nekaj trdih slovenskih rodovin protestantskih, katere so osnovale občino in si pozvale slovenskega duhovnika. Prvi slovenski propovednik je bil v Šurdu Števan Kűzmics, za njim je prišel Szabó okoli leta 1836. Ali Szabó je že bil trd Madjar, in četudi ni znal slovenski, vendar je šurdskim Slovencem moral moliti slovenske formule. Naravno je, da so se ti Slovenci morali pomadjariti. Ta proces se je tako vršil. Moški so se hitreje pomadjarili nego

ženske. Nedavno je še kak starček govoril slovenski, tako da danes tam ne potrebujejo slovenskega duhovnika, ker so ti Slovenci izginili. Da je Szabó moral v cerkvi čitati slovenske molitve, katerih ni umel, to so zahtevale same ženske, katere so vobče bolj zveste, ali recimo konservativne.

Prva knjiga, katero je dal svojim ovčicam, je bila ta-le: »Vöre krsztsánszke krátki návuk csízte rejcsi bo'ze vözebráni i na nyou Vszejm vernim vu vszákóm szkúsávanyi na podpéranye, vu nevouli na pomaganye, vu szmrti na troust, ino potemtoga na vekivecsno zvelicsanye, Pouleg nisteri szem szpodobni Molitev ino Pejszen, Nazáj gori poczimprani. V Halli MDCCLIV. (1754.).« Predgovor ima XX strani, ostala knjiga pa še 275 strani. Eden iztis imam sam. Predgovora ni pisal sam Števan Kűzmics, ampak neki V. J., torej nekdo drugi, ker je bila taka navada.

Drugo delo mu je prevod Novega zakona na slovenski jezik. Evo popolni naslov: »Nouvi zákón ali testamentom goszpodna nasega Jezusa Krisztusa zdaj oprvics z greskoga na sztari szlovenszki jezik obrnyeni po Števan Kűzmicsi Surdánszkom F. (Ta F. pomenja »Farar«) u Halli Saxonszkoj MDCCLXXI. (1771.). 8°.« Predgovor ima XIV strani, drugo 854 strani. Od str. 818.—854. so: »Molitvi na vszako nedelo i szvetek zrendelűvanoga Evangyelioma«. Predgovor je spisal M. Torkos Jo'zef prednyeisi Farar Sopronszki, trd Madjar, v madjarskem jeziku, ki ga je potem bržkone prevedel sam Kűzmics in mu še nekaj pridodal. Simonič prišteva Torkoša slovenskim pisateljem, kar pa on ni, ker še slovenski ni znal. Drugo izdajo novega zakona je oskrbelo biblijsko društvo za evangeličanske Slovence na Ogrskem v Požunu leta 1818. Tretjo izdajo je popravil in preskrbel Aleksander Trpljan v Kűszegu leta 1848. pri Karlu Reichardu. A četrto in zdaj najnovejšo izdajo je natisnilo angleško biblijsko društvo na Dunaju, a popravil jo je Ivan Berke.

Raičev Božidar misli, da je »ta knjiga najstarša med doslej znanimi tiskopisi prekmurskimi.« On trdi: »zlog ovaja, da Kuzmič ni vedel za Dalmatinovo prestavo.« To je treba popraviti, ker Kűzmics je bil à jour o Trubarjevem delovanju.

(Konec prihodnjič.)

dobo. In kakor bi bilo potreba, da spomni nebeško kraljico na to, kaj ji je dolžna, je prosila:

»Oh, Marija, glej, tvojo podobo sem hotela okititi, in pri tem me je dohitela nesreča! . . Ko bi ne bila šla tukaj mimo, bi se mi to ne bilo pripetilo! . . Pomagaj, o Marija, pomagaj! . . Reši me sramote, o Marija! . .«

Mati pa je postajala nemirna, ker hči tako dolgo ni govorila z Dolfetom. Napotila se je radi tega sama k njemu na dom. Dobila ga je samega in brez ovinkov mu je razložila, po kaj je prišla.

Toda iz prvega stavka, ki ga je bil izustil, je lahko posnela, da se je motila, in da je njena hči postala žrtev ničvrednega pohotneža . . .

Odslej je skrbela tudi njo prihodnost hčerina . . .

(Dalje prihodnjič.)

Ogrski Slovenci.

Spisal Anton Trstenjak.

(Koncc.)

V predgovoru k Novemu zakonu, § 13., piše Torkoš, da je Gospod Bog imel in še ima vsekdar kakor na ves človeški, tako tudi na ves slovenski narod svojo božansko skrb i da kakor je od Srednjega morja tja do Belega vso Dalmacijo, Istrijo, Slavonijo, Bosnijo i Bolgarijo, Hrvaško, Kranjsko, Štajersko, ogrski, moravski, češki poljski i »moškovitanski ország« z njim »napuno«, tako je tudi »v vsakšem toga naroda razločkom jeziki nike nadigno, ki so na svojo materno rejč, v šteroj so se poroudili, sv. pismo obrnoli.« Kúzmics je torej vedel za vse Slovane. Dalje čitamo: »Te drüge zdaj tà nihávči, zádosta nam bode: či se spomenémo s Krajncov i zdolnji Štajercov, ki so, kak štimamo, z našimi Vógrskimi v Železnoj, Sala i Šomockoj stolici bodoučimi sloveni vrét ostánki ovi Vandalušov; koteri so po Kristušovom rojstvi na pêt stou (saeculo V.), zete králevčine Vlaški i potom Španyorski ország, odnut pa prejk mourja v Afriko odplavali. Med tistimi je že vleti narodjenoga Kristuša 1562. Primuš Truber Bože rejči v Aurachi . . . vö dáo.«

Omenja nadalje glagolske in cirilske knjige in njih pisatelje in nam pripoveduje, da ima sam te knjige.

»Po eti ide Dalmatina Jüri i cejlo, Biblio,« tako nadaljuje v predgovoru, »tou je, Stároga i Nouvoga zákona vso pismo, obrne na Štajerski jezik z velikim, kak právi, trüdom; i dájo vö štámpati v Wittebergi v 1584. leti zVlaškimí, ali si bojdi zDeačkimi (= latinskimi) piskmi in Folio.« To je res Jurja Dalmatina »Biblia, tu je vse svetu Pismu Stariga inu Noviga Testamenta«, katero je prišlo na svetlo l. 1584, in katero je stalo okoli 8000 goldinarjev. Ni pa bilo pisano v štajerskem jeziku, nego v kranjskem narečju; vendar teh narečij ni Küzmicš razlikoval. Znano mu je torej bilo sveto pismo Dalmatinovo, kakor je tudi vedel, da je Francel Mihal in drugi lužiškim Slovanom preložil sveto pismo.

Vendar se Küzmicš ni držal slovenskega prevoda Dalmatinovega, nego je sam prevajal iz grškega izvirnika. Zakaj je to storil, pripoveduje in utemeljuje natanko v predgovoru. Tu piše namreč v § 14.: »Što de tak kráto našim med Mürum i Rabom prebivajoučim slovenom të sv. Bože kníge na svoj jezik, po šterom samom li vu svoji Prorokov i Apostolov písmaj gučečega Bogà razmijo, obračati? geto je i nyim zapovída va Gospodin Boug šteti; da je moudre včinio na zveličanje po vöri vu Jezuší Kristuší; tou pa ni sTruberovòga, ni Dalmatinovoga, ni Francelovoga, niti znikakšega drügoga obračanja (versio) čakati nemorejo. Ar tej naši Vogrski slovenov jezik od vsej drügi dosta tühoga i sebi lastivnoga mà. Kakti i vu naprej zračunani se veliki rázložek nahája. Záto je potrejbno bilou takšemi človeki naprej stoupiti: kibi vetom delao Bougi na díko, a' svojemi národi pa na zveličanje. Liki je i Gospodin Boug na tou nadigno Števan Küzmicša Šurdánskoga Farara: ki je zgrčkoga poleg premouči i pomáganya Dühà svétoga z velikom gyedrnostjom na ete, kakšega šteš i čüješ, jezik cejli Nouvi Zákon obrnyeni i stroškom vnougi vörní düšíc vö zoštampáni.«

*

IV. Imre Agustič (Augustič). Imre se je porodil v Murških Petrovcih v Železni stolici dne 29. septembra leta 1837. Izdelal je šest gimnazijskih razredov v Sombotelju. Ker mu šolske klopi niso bile posebno pogodu, je opustil nauke in je šel h grofu Száparyju za gospodarskega pristava. V tej službi je bil samo poldrugo leto. Odtod je prišel k udovici grofa Josipa Batthanyja v Oroszlámos pri Szegetu, kjer je ostal tri leta. Potem je služil na Dolenjem Seniku

pri isti gospodi tri ali štiri leta. Tu se je samouk naučil stenografije in je odšel v Pešto, kjer je preživel sedem mesecev ter naredil stenografski izpit. Potem je bil za stenografa v državnem zboru celih petnajst let.

Zadnji čas svojega življenja, leta 1875. in 1878., je nastopil kot kandidat za državni zbor v okrožju Murske Sobote proti odvetniku Josipu Berku dvakrat in je obakrat propal. Bil je vnet pristaš leve, to je Tiszove stranke. Umrl je v Budim-Pešti dne 17. julija leta 1879.

Sprva je pisal madjarski, zlasti v novine »Egyetertes« (Edinost). Pisal je tudi romane in povesti v madjarskem jeziku. Mišljenja je bil madjarskega, seveda spočetka svojega delovanja, in bilo bi mu najljubše, ako bi mogel kar vse »Vende« pomadjariti; zategadelj je bil škof Josip Szabó, kateri je tudi bil velik Madjar, njegov mecen in velik podpornik izdaj njegovih knjig. Pozneje je izprevidel, da se njegove želje ne morejo uresničiti, in ker je svoje ljudstvo ljubil, je začel pisati slovenski in je postal vnet narodnjak. Hotel se je prikupiti narodu in je začel izdajati list, to pa največ v to svrhu, da bi si pridobil v narodu veljavo in da bi ga potem narod volil za poslanca.

Tako je Agustič zasnoval list »Priateľ — znanoszt razserjüvájöcse mészecsne novine«. Ta list je izhajal v Budim-Pešti. Prva številka je izšla dne 15. septembra l. 1875., vsak mesec po enkrat, pozneje pa, to je l. 1878., po dvakrat na mesec. Glavni sotrudnik mu je bil ves čas izmed ogrskih Slovencev Fran Čaplovič, notar Markuševski, ki je imel Agustičevo sestro za ženo. Dopisovali pa so mu tudi štajerski župani. V početku je urejeval list v madjarskem pravopisu, pozneje pa v našem slovenskem, ker je izprevidel, in to mu je glavna zasluga, da se ogrski Slovenci morajo v pravopisu združiti z ostalimi Slovenci. Agustič je tudi polagoma opuščal, kolikor je smel, mogel in znal, ogrsko narečje in je torej tudi pisni jezik svoj uravnaval po našem slovenskem, tako da njegov jezik ni več prekmurščina. Priznati nam je, da mu je to delo bilo hvalevredno, in ravno raditega sta imela on in njegov oče, ki je bil v M. Soboti selski sodnik, s Tiszovo vlado mnogo bridkih ur.

Agustičeve novine je narod prav rad čital, le škoda, da je z urednikom tudi list umrl in da ni našel naslednika. Kak program pa je imel Agustič? »Mnogi bi rad izvedel po dokončanem delu,« tako pravi sam, »ka se zvün vési godí. Slišali bodéte o ljubezni domovine, o poštenju, o kreposti in o vsem, kar je dolžan storiti vsak »domo-

vinčar«, hižni glavnik i vsak za »počlovečanstvo« delaven človek«. V tem so Agustičeve novine mnogo storile in koristile. Agustič je ljubil madjarsko domovino, ali tudi Slovane, on je hvalil Madjare, ali hvalil je tudi Slovane, in je prinesel sliko črnogorskega kneza in knjeginje. Znano mi je, da se je Agustič obračal do slovenskih pisateljev, povpraševal za svet, a nihče se ni zmenil zanj, nihče mu ni hotel svetovati in ga oduševljati v pisateljskem delovanju. Iz njega bi se dalo mnogo narediti, ali ker ni imel nobene zveze z nami, potem ni čudo, da ni mogel biti tako zaveden Slovan kakor smo mi, ki živimo v ugodnejših razmerah.

Čaplovič mi je pripovedoval, da je Agustič spisal slovensko-madjarsko slovnico, katera je ostala v rokopisu. Po istem poročevalcu je zložil tudi slovensko-madjarski slovar. Leta 1876. je izdal v Budim-Pešti šolsko knjigo »Ná vuk v o g r s z k o g a j e z i k a z a z a c e t n i k e«. Nadalje je preložil knjigo »O v o l i t v a h«, to je nauk, kako se morajo vršiti volitve. Naposled je sestavil šolsko knjigo »P r i r o d o p i s« s kepami (podobami) za narodne šole, Budim-Pešta 1878.« Ta knjiga je pisana v slovenskem pravopisu.

Ostali pisatelji ogrskih Slovencev so: Mikloš Kűzemics, Mihal Bakoš, Števan Szijjarto, Barla Miháo, Juri Čipott, Jožef Košič, Ivan Kardoš, Aleksander Terplan, Števan Slamar, Števan Lűlik, Franc Źbűll, Jakob Sabar, Marko Źižek, Jožef Borovnjak, Ivan Berke, Števan Źemljich, Jožef Bagari.

Zgodnja pomlad.

Spet zelené nam vrbe in šumé,
veseli vetrc mimo gre,
a skriti so še v polju klasi;
škrjančka ni še, lastovke drobné,
pa saj nobeden še od teh ne vé,
da že pri nas so takšni časi!

No, mene bele breze veselé;
kot bilke iz daljave k nam blešče,
za njimi solnce tam zahaja.
Nemirno kri mi že po žilah gre,
čemu, zakaj? Zaman zares v srce
prišla ljubezen ni brez konca in brez kraja!

Aleksandrov.